

szögletes —
magas —
széles — stb.

Alkossunk ezekkel a szavakkal mondatokat!

alakú — *szögletes* megnevezésének tudásszintje. Akik nem rendelkeznek az ilyen szókinccsel, azokkal igen súlyos problémák adódnak a feladatértésben, tanulmányi előrehaladásban, ezért a relációszókincs fejlesztésére nagy gondot fordítunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Nagy J. József: Az anyanyelvi nevelés átfogó elvei. Anyanyelvi tantárgypedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 19. o.
- [2] Nagy J. József: uo. 21. o.
- [3] Nagy József: 5—6 éves gyermekeink iskolakészültsége. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 206. o.
- [4] Kelemen László: Pedagógiai pszichológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
- [5] Zsolnai József: Beszédművelés kisiskolás korban. Budapest, 1979. — Dr. Csoma Vilmos: Nyelvfejlesztés az 1. osztályban. Tanító 1978/79. — Anyanyelvi tantárgypedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. — Hernádi Sándor: Beszédművelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976. — Nagy József: 5—6 éves gyermekeink iskolakészültsége. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. — Mérei Ferencné: Beszédhiba-javítás. Tanító, 1971. 9—10. sz. — Montágh Imre: A gyakori beszédhibák. Tankönyvkiadó, Budapest.

LERCHNÉ DR. EGRI ZSUZSA
Komló

Irodalomóra a 7. osztályban a hatékonyság és tanári szabadság jegyében

Reform és gazdaság, reform és hatékonyság, reform és oktatás — hangzik naponta megszokott és új összefüggésben. Persze nem a jelszó, hanem az eredmény a lényeg. De mit jelent mindez az iskolai gyakorlatban, a tanórán és azon kívül?

Évek óta forgatjuk az új tantervet, melynek korrekciós munkálataira is megérett már az idő. Ugyanakkor (mekkora ellentmondás!) miközben a tanulók tehetségének gondozásáról, kreativitásának kibontakoztatásáról beszélünk sürgetőleg, a nevelők egy része segédanyagként a kiadott központi tanmenetet használja, figyelmen kívül hagyva a mindig változót, az osztály összetételét és az ebből, no meg sok másból keletkező örökké sajátos módon alakuló pedagógiai szituációt. Ez az a tanár, aki permanens önképzés és aktuális felkészülés címén évekkal ezelőtt kiizzadt vázlatát „egészíti ki”, melyhez szükség esetén — hiába, az emlékezet véges! —, a 100 híres regény című izmos munkát forgatja. Ilyen körülmények miatt aztán rendre buktat vagy még azt sem vállalja, hiszen tehetetlen, amikor „romlik a gyerekanyag” unalomig ismételtetett dörmögéssel igyekszik megértő táborot szervezni maga köré a tantestületi egység — jelen esetben — hamis, sőt káros hiányolásával... Szerencsére kevés követője akad, mert a többség sehol sem ilyen!

Ellenkezőleg!

Azt kutatja, hol tart a többkönyvűséggel, mit tehet az olvasóvá nevelés érdekében a tanórán, a szakkörön, az olvasótáborban, a közművelődési játékokban való részvételre történő felkészülés alkalmain, azt keresi, hogyan építheti be folyamatos munkájába a könyvtárat, a színházat, hogyan érheti el, hogy tanítványai tudjanak való-

gatni a tévé és rádió műsorai között, hogy megtakarított zsebpénzükből könyvet vásároljanak, hogy igényeljék az olvasottakról való beszámolás lehetőségét... Az alábbiakban az utóbbira szeretnénk egy példát bemutatni.

Hetedik osztályom összetétele átlagos, de olvasásra a gyengébb tanulók is jól motiválhatók, fogalmazni pedig kimondottan szeretnek. Náluk az átlagnál is jobban sürget a „szárnyas idő”. Mégis igyekszünk az ajánlott olvasmányokra is önálló órát szánni. Ezek azonban különböznek a többitől, mert nyitottabbak. Azzá tesszük őket.

A most bemutatandó órán Mikszáth novellafüzéreivel foglalkoztunk, középpontban Az a fekete folt... címével.

Előzetes feladat volt a kötet elolvasása, mely éppen decemberre jelent meg a Diákkönyvtárban. (Az én Karácsonyi ajándékom ezért az volt, hogy vegyék meg maguknak.) A feldolgozáskor tehát mindenki előtt volt könyv. — Tudom, az iskola ingyenes, ahol az előírt taneszközökön kívül mást nem lehet követelni. Na, de kérni, javasolni?!

Az óra folyamatos ismétlésként a műnemek és műfajok áttekintésével kezdődött. Egy kicsit elidőztünk a novella tanult típusainál, majd a romantika és a realizmus legfontosabb jegyeit elevenítettük föl azzal a megjegyzéssel, hogy bár ellentétesek, gyakran mégis egy művön belül keverednek egymással.

Ezután — bemelegítésként — a következő fiktív levelet olvastam föl nekik:

Kedves Tanár Néni!

Sajnálattal hallottam, hogy megbetegedett. Bizony most én is ebbe a helyzetbe kerültem, szánkózáskor eltört a lábom. Így most bőven van időm egy hosszabb levélre.

Azt tetszik tudni, hogy szeretek olvasni. A kényszerpihenőm alatt egy nagyszerű könyv akadt a kezembe. Erről szeretnék most beszámolni.

A főhőse a falu árvája, aki szereti a pap leányát, Arankát. Egyik alkalommal, amíg találkozott a kedvesével, a nyája elszéledt. Ebből később nagy baj kerekedett.

A legény erejét így jellemzi az író: „Hárman se bírnátok súlyos buzogányát, parittyaköveit, öklelő szablyáját, elhülnétek látva rettenetes kardját és kit a csizmáján viselt, sarkantyúját.”

A fiú — bár szelíd természetű, jóra való ember volt — akarata ellenére gyilkosságba esett, majd felgyújtott egy aklot, ezért menekülnie kellett. Sok kalandja közben beállt egy huszárezredbe, amely hazafelé tartott. Járt a grundon, a Hét toronyban. A Királyerdőben megvívott régi ellenfelével, Palvicz Ottóval. Jutalmul a pesti polgárok csak egy darab májat vetettek oda neki. De ő nem hagyta magát, mindenképpen győzni akart, jóvá tenni bűnét.

Bátorságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy kiszabadította Vicuskát a törökök rabságából, és visszaszerezte a zászlót a vörösingesektől. Mindehhez nemcsak erejét és eszét használta fel, hanem szívét-lelkét is. Így lehetett aztán, hogy a regény végén igazi hőssé vált: feláldozta magát egy nagy eszméért a bátyja helyett, akinek csupa kisbetűvel írták le a nevét.

Utolsó perceit azzal töltötte, hogy búcsúlevelet írt egy nagyszerű asszonynak, aki meg merte szegni haldokló férje végakarátát hazája érdekében. Emléklül elküldte neki azt a bundát, aminek a belsejében egy fekete folt volt, a híres paraplóját és annak a libának féltve őrzött tollát, amely nem kelt el a döbrögi vásárban.

Tanár néni kérem, a könyv nagyon-nagyon tetszett nekem, János vitézt igen megszerettem. Csak az a baj, hogy a címet és az író nevét elfelejtettem. Ha tetszik tudni, a válaszlevélben tessék szíves lenni megírni! Mikor meggyógyulok, amit Tanár néninek is kívánok, szeretném ajánlani a többieknek is.

Szeretettel üdvözlö: S. Marika

Komló, 1986. III. 4.

A levél hatása leírhatatlan volt. A szöveg azonban nem önmagáért, nem is csupán a hangulat kedvéért készült, hanem csoportmunkában az alábbi feladatokat kellett vele kapcsolatban megoldani:

1. Jó vagy rossz tanuló írta a levelet? Bizonyítsátok állításotokat. Segítségül használjátok fel Honffy—Szabolcs „Levelezési tanácsadó”-ját.

2. Mi a véleményetek a tartalom és a forma egységéről? Melyik ellen vétett Marika? Mi itt a humor forrása? A humor fogalmát határozzátok is meg a saját, majd a lexikon szavaival!
3. Adjátok meg a lehetséges választ vagy válaszokat! Keressetek a Marika által alkotott hősrre jellemző közmondásokat!

Alig telt el az óra negyede, máris benne voltunk a munkában, nyakig, mégse érezték a gyerekek tehernek.

Ezután az író születésének közelgő kerek évfordulójára tekintettel egy kislány ünnepi beszéd keretében Mikszáth életét és munkásságát méltatta, majd megint csoportmunka következett:

1. Szerkessztek egy ún. kishírt az újság számára az elhangzottakról legfeljebb 5 sorban!
2. Készítsetek ajánlást az Így élt... sorozat Mikszáth-darabjáról egy rövid részlet kifejező felolvasásával kiegészítve!
3. Allitsatok össze a két kötet novelláiból egy antológiát, amelyben csak hat mű szerepelhet! Válasszatok neki címet és fogalmazzatok hozzá fülszöveget is!

Természetesen a harmadik feladat második részét a csoporton belül is a legjobbak kapták. Egyébként a kis csapatok összetétele ebben az osztályban állandó: jobb és gyengébb tanulók dolgoznak együtt többnyire sajátos munkamegosztásban a közöttük meglévő szorosabb baráti kötődések alapján.

Az óra felénél tartunk, amikor az előzőleg közösen kiválasztott novella (Az a fekete folt...) feldolgozása következett, válogató újraolvasással. Majd frontális szervezéssel folytattuk, miközben két fiú közös feladatot kapott: fóliára meg kellett rajzolniuk a történet szerkezetét az expozíciótól a megoldásig, lépcsőzetesen, de azt is érekeltniük kellett, hogy a mű egésze „kört ír le” a fekete folt nyitó és záró motívumával. Ehhez persze kaptak egy néhányszavas tanári segítséget is — feladatlapra, írásban.

A megbeszélés legfontosabb csomópontjai ezek voltak:

1. A kor és a mű viszonya. Azonos-e a cselekmény ideje a megírásával? Melyik részlet segít a kormeghatározásban? Mire következtethetünk ebből?
2. A történet és a novella szerkezete, azonos és eltérő kompozíciós vonások. Ehhez már fel tudtuk használni a közben elkészült ábrát.
3. Mit tudunk meg Mikszáthtól a szereplők további sorsát illetően? Fejezzük be Olej Tamás, Alinka és a herceg élettörténetét.

Az utolsó kérdéssel kapcsolatban nagy vitára számítottam: a koruknak és az olvasottaktól merőben különböző életviszonyaikból következően boldog beteljesülést involváló, falvédőszöveg-hamisságú szépségideálra, világnézeti és erkölcsi labilitásra, az adott kor mély társadalmi ellentéteinek teljes meg nem értésére. Tulajdonképpen ezt akartam tisztázni, ezért irányítottam a választást erre az írásra.

Nehéz és káros az egymással összezsapó véleményeket hatalmi szóval egy merbe terelni, egyébként is ritkán lehetséges egyetlen helyes választ találni ilyen kérdésekre. A tizenévesekre kívülről, tekintély alapján kényszerített vélemény legfeljebb elhallgattatja őket. Ellenkezőleg.

Vizont van segítség. Egy fiúval — akkor indoklás nélkül — korábban elolvastattam Puskin A postamester című novelláját. Most ő következett tömörítő cselekménymondással, a megoldás felolvasásával. — De miért? — hangzott innen is, onnan is. ... Egy másik országban egy másik író ennyire hasonló problémát vet fel? ... És az hogy lehet? ... Most ők kérdeztek. De nem én válaszoltam, hanem megszólalt

Verdi Traviátájának híres Germont-áriája kitűnő szövegejtéssel, szerencsére: . . . „Jöjj vissza hát, oh, jöjj, fiam . . .” A romantikus muzsika kis tanítványaimra nagy hatással volt. Csalódottak és szomorúak lettek. És dacosak, most szerencsére. S bár kicsöngettek, folytattuk a témát, mert egy igen fontos kérdés még megoldásra várt: hogyan értékeli a két novella (az operára nem tudunk kitérni) megoldását? Megoldás-e a pusztítás: az akol felgyújtása, az önpusztítás: az alkohol? Mondanom sem kell, nagyon értékes véleményeket hallottam.

Akkor ennyi fért az órába, szűken. Különleges alkalmakkor (ezt ilyenek éreztem) az óra megnyújtását, a szünet megkurtyítását nem tartom nagy hibának. (Ha ennek a rossz szervezés, készületlenség vagy más, a tanárnak felróható negatívum az oka, akkor természetesen igen. (Ahogy az sem fontos, hogy mindig mindenki jelentkezzen, beszéljen. Nélkülözhetetlen viszont irodalomórán az elmélyült együttgondolkodás, az örülni és szenvedni tudás, az élmények befogadásának képessége, a személyiség nyitottságából adódó könyvtári és másféle búvárkodás, ahogy megengedhető az ellenvélemény is. Hiszem, hogy az előzők ezt az attitűdöt bizonyítják mind a gyerekek, mind a tanár oldaláról.)

És miért szerepel dolgozatom címében a tanári szabadság? Mert egyrészt sem dokumentumaink, sem a módszertani irodalom nem tiltja a tanulók egészséges terhelését, ha az indokolt és lehetséges. Magam azt tapasztaltam, hogy egy ilyen típusú óra a gyengébb képességű osztályokat is jobban motiválja, mint az imamalom.

Másrészt azért jogos a cím, mert mindez nagyon tudatosan meghatározott oktatási, képzési és nevelési céllal született a tanári szabadság nagyon sok kötelezettséget (is) ránk róvó jegyében. Mint vállalkozás és mint vállalás.

TAKÁCS GÁBOR—TAKÁCS GÁBORNÉ
Budapest

Gondolkodást irányító kérdések a matematika feladatokat tartalmazó munkalapokon

A matematika tanításának-tanulásának differenciált szervezésével kapcsolatban a közelmúltban (Módszertani Közlemények, 1987. 5. sz.) megjelent írásunk célszerű terjedelme nem tette lehetővé, hogy abban a feladatokat teljesen hiánytalanul, a ténylegesen használt változatban adjuk közre. Ugyanis az előkészített válaszshelyek, a motiválásra, a problémamegoldás irányítására használt rajzok, képek közlése igencsak helyigényes. Pedig az előre elkészített válaszshelyeknek irányító, orientáló szerepe vitathatatlan. A válaszshelyek gyakran sugallják a megoldás menetét. Így még az előkészített válaszshelyek számának orientáló szerepe is differenciálásra biztosít lehetőséget. Nehézségi fokozatként ugyanazon típusú feladatokból (pl.: a kombinatorika anyagánál) készíthetők olyanok, ahol az előkészített válaszshelyek száma egyenlő a helyes esetek számával és olyanok, ahol több válaszshely van előkészítve, mint ahány helyes megoldása létezik a feladatnak. A feladatokat munkalapon kitűzve az előkészített válaszshelyek, a segítő kérdések száma, típusa alapvetően attól függ, hogy milyen célra szándékozunk használni a munkalapokat.